

Pot do zobozdravstvenih storitev štirih učencev s posebnimi potrebami

Zdenka Virant, prof. defektologije, CUDV Draga

V prispevku razložim, kaj se je dogajalo s štirimi posamezniki z avtizmom in motnjami v duševnem razvoju, ko so potrebovali zobozdravstvene storitve. Opišem, kako dolga je lahko pot do zobozdravstvene čakalnice in od tam do ordinacije. Opišem, kako so se posamezniki na to pripravljali na različne načine in kakšen je bil rezultat priprav.

Ključni pojmi: osebe s posebnimi potrebami, motnje v duševnem razvoju, avtizem, posebni program vzgoje in izobraževanja, zobozdravstveni poseg.

Za veliko oseb z avtizmom in motnjami v duševnem razvoju je obisk zobozdravnika stresen. Veliko jih za različne posege, ki so povezani s popravili zob, potrebuje anestezijo. Ne razumejo, zakaj iti nekam, kjer jim je neprijetno. Težko jim je razložiti pomembnost takšnih posegov. Posameznike, za katere sem ocenila, da bi se na posamezne posege lahko pripravili in so bili več let moji učenci, sem skušala v okviru vzgojno-izobraževalnega procesa na različne načine seznanjati s takšnimi izzivi. Pri vsakem je potreben drugačen pristop, saj so si med seboj zelo različni in imajo z obiski zobozdravnikov različne izkušnje. Skušala sem jim na njim razumljiv način približati okoliščine, v katerih se znajdejo, ko pridejo v zobozdravstveno ordinacijo. Nekatere sem skušala učiti tudi tega, da bi bili sploh pripravljeni oditi do čakalnice in iz nje stopiti v ordinacijo, se uvesti na stol ter zadostno odpreti usta. Poleg učenja ustreznih oblik obnašanja je pomembno poskrbeti tudi za ustrezne motivatorje.

Osebe s posebnimi potrebami

2. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP – 1) opredeljuje otroke s posebnimi potrebami kot otroke z motnjami v duševnem razvoju, slepe in slabovidne otroke oziroma otroke z okvaro vidne funkcije, gluhe in naglušne otroke, otroke z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirane otroke, dolgotrajno bolne otroke, otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroke z avtističnimi motnjami ter otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Motnje v duševnem razvoju

Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo znižano splošno ali specifično raven inteligentnosti, nižje sposobnosti na kognitivnem, govornem, mo-

toričnem, emocionalnem in socialnem področju ter pomanjkanje veščin, kar se odraža v neskladju med njihovo mentalno in kronološko starostjo (Novak 2016).

Avtistične motnje

V slovenskem prostoru se za to skupino ljudi pojavljajo različni termini. Na področju vzgoje in izobraževanja je uveljavljen termin avtistične motnje, na drugih področjih se zasledita termina spektroatistične motnje (SAM) in motnje avtističnega spektra (MAS).

V Smernicah za celostno obravnavo oseb s spektroatističnimi motnjami iz leta 2009 so le-te opredeljene med tako imenovane pervazivne razvojne motnje z začetkom v obdobju malčka. Poleg avtizma vsebujejo še Aspergerjev sindrom in pervazivno razvojno motnjo – neopredeljeno.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je leta 2014 izdalo Navodila za delo z otroki z avtistično motnjo v posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Navodila razlagajo, da imajo takšni otroci navadno poleg znižanih kognitivnih sposobnosti tudi specifične razvojne zaostanke pri usvajanju mejnikov na področju motorike ter govora in jezika. Posebnosti te motnje se kažejo v komunikaciji, socialni interakciji in čustveni zrelosti ter v vedenju, zanimanjih in dejavnostih.

Iz prakse

V nadaljevanju predstavim štiri učence, dve dekleti in dva fanta, ki imajo diagnosticiran avtizem. Vključeni so v CUDV Draga (v nadaljevanju: center).

Učenci, ki so vključeni v CUDV Draga, sledijo vsebinam posebnega programa vzgoje in izobraževanja. K pouku lahko prihajajo dnevno ali bivajo v domovih (Hegeduš 2016).

Martin

Martin je v center prišel s šestimi leti (Virant 2021). Kmalu po sprejemu je dobil datum za prvi zobozdravstveni pregled. Na pregled ga je odpeljala me-

dicinska sestra. Povedala je, da je vstopil v ordinacijo, se usedel na zobozdravniški stol in odprl usta brez težav. Med zobozdravniškim pregledom je začel nakazovati bruhanje in zobozdravnica je takoj zaključila s pregledom. Dogovorili so se, da kmalu dobi datum za nadaljevanje pregleda.

Tudi naslednjič ga je na pregled pospremila ista medicinska sestra. Tokrat je Martin z bruhanjem poskusil že pred vrati ordinacije. Takrat z nakazovanjem bruhanja ni dosegel želenega odziva in pregled je bil izpeljan v celoti.

Ker je Martina obakrat na pregled pospremila ista oseba, ki je prepoznala namen njegovega vedenja, mu ni uspelo izoblikovati vzorca, da se z nakazovanjem bruhanja izogne zobozdravstvenim storitvam.

V mlajših letih je bilo pri Martinu bruhanje večkrat prisotno kot izraz nelagodja, včasih tudi kot način komunikacije. Z odraščanjem je bilo tega vedno manj in kot mladostnik se na stiske odziva na drugačne načine.

Sedaj prihaja k zobozdravniku skupaj s sovrstniki iz doma v centru, kjer biva. Pospremijo jih zaposleni. Pred ordinacijo se usede in počaka, da pride na vrsto. Med čakanjem je nervozen, vendar zmore prestati načrtovane posege. Potem se vrne k pouku. Nagrada mu je, da je v očeh sošolcev junak, ki je pogumno preстал obisk pri zobozdravniku. Sproti mu uspejo popravljati zobe in odstranjevati zobni kamen.

Eva

Tudi Eva je v center prišla s šestimi leti (Virant 2017). Prve zobozdravstvene posege so ji opravili v anesteziji. Do prihoda v center ni imela usvojenega znanja umivanja zob. Poleg nekaterih drugih delov telesa je imela senzorno preobčutljivo tudi ustno votlino. S tem je bilo povezanih mnogo njenih težav: umivanje zob, sprejemanje zobne paste, uživanje tekočine, uživanje različne hrane, sprejemanje zobozdravstvenih storitev.

Eva se je morala vseh omenjenih vsebin naučiti, nič ni prišlo samo z razvojem. Na njeni razvojni poti sem jo spremljala deset let in opažala, da so bila vsa njena učenja na omenjenih področjih drugačna, prilagojena izključno njej. Učenje umivanja zob je bil dolgotrajen proces, ki je potekal z majhnimi koraki.

Učenje umivanja zob z zobno pasto

Ko ji je uspelo, da se je nekoliko le naučila umivanja zob z vodo, se je nadaljevalo učenje sprejemanja zobne paste. V začetku le popoldan v učilnici, ko je bil naokoli mir in se je lahko posvetila le tej vsebini. Pravo raziskovanje je bilo, na katere motivatorje se odziva tako, da napreduje v razvoju. Do trenutka, ko je začela uporabljati zobno pasto, je bilo narejenih veliko majhnih korakov.

- Poslušala je pesem z naslovom *Krtačka*, ki se vsebinsko navezuje na umivanje zob. Poslušanje glasbe je bilo njeno priljubljeno področje.
- Z veliko motivacije se je odločila, da poskusi različne zobne paste.

- Za uporabo je izbrala običajno, osvežujočo zobno pasto, otroške zobne paste s sladkobnim okusom je zavračala.
- Na zobno krtačko si je iztisnila najmanjšo možno količino zobne paste in si to ponesla v usta.
- Zelo previdno je s krtačko raziskovala učinek zobne paste v ustih.
- Ustvarila si je rutino ob poslušanju pesmi *Krtačka* in ob začetku pripeva začela z umivanjem zob. Zobe si je umivala do konca pesmi.
- Velik korak je bil prenos naučene uporabe zobne paste v dom, kjer se je umivanje zob dejansko izvajalo.
- V domu je začela z umivanjem zob, ko sem ji začela peti pesem *Krtačka*. Postopoma si je pesem začela brundati sama. Pri učenju v učilnici je pridobila občutek o dolžini pesmi in tudi v domu je z umivanjem zaključila, ko je pretekel čas trajanja pesmi.
- Sedaj si umiva zobe z zobno pasto brez na zunaj vidnih ali slišnih pomagala.

Odstranjevanje zobnega kamna

Kljub vsakodnevni negi se dekletu intenzivno nabira zobni kamen. Zobozdravnica je predlagala odstranjevanje zobnega kamna dvakrat letno. Mati pove, da ima tudi sama takšne težave.

Evo so pospremili k zobni higieničarki, vendar načrtovanega posega niso mogli opraviti, saj je vseskozi kričala in klicala na pomoč. Ko je medicinska sestra, ki jo je spremljala, povedala podrobnosti, sem vedela, zakaj je klicala na pomoč.

Eva se je včasih bala nekaterih svojih vrstnic in učila sem jo, naj pokliče na pomoč, če jo bo strah. Tega se ni nikoli poslužila. Ocenila pa je, da pomoč potrebuje v zobni ordinaciji. Z namenom, da ji le odstranijo zobni kamen, so jo na poseg naročili večkrat zaporedoma. Žal je Eva vedno le kričala, klicala na pomoč in si na ta način utrjevala vzorec obnašanja v zobni ordinaciji.

Socialna zgodba

Socialna zgodba je kratka zgodba, ki označuje specifične situacije, koncepte ali socialne veščine v obliki, ki je razumljiva osebam z avtizmom. Izboljšuje socialno razumevanje ljudi na obeh straneh – nevrotipične osebe lažje razumejo osebe z avtizmom in osebe z avtizmom lažje razumejo nevrotipične (Gray 1994). Pri pripravi socialne zgodbe je potrebno upoštevati določena pravila (Smith 2003).

Eva je razumela socialne zgodbe, ki so bile napisane le za njo v različnih življenjskih situacijah (kako se obnašati na avtobusu, v gledališču, kako koga kaj vljudno povprašati ...). Tudi za obisk zobne ordinacije z namenom odstranjevanja zobnega kamna sem

sestavila socialno zgodbo, popolnoma prilagojeno le temu namenu. Pravila za pisanje socialnih zgodb so bila drugotnega pomena, bistveno je bilo poznavanje in razumevanje Evinih odzivov. Sprejela jo je z očitnim olajšanjem, saj ji je zgodba razložila, kaj se od nje v zobni ordinaciji pričakuje in kako naj se tam obnaša. Prvič po prebrani zgodbi jo je bilo potrebno usmerjati še v izkustvenih razmerah. Socialno zgodbo je prebrala tudi higieničarka. V socialno zgodbo so vključene tudi številke, ki so dodatno motivacijsko sredstvo, saj jih ima rada in še podkrepijo napisano.

Evina socialna zgodba za odstranjevanje zobnega kamna

1) Vstopim v ordinacijo. Pozdravim. Rečem DOBRO JUTRO ali DOBER DAN.

2) Usedem se na zobozdravniški stol. Okoli vratu mi dajo poseben slinček, včasih tudi brisačo. To naredijo zato, da se mi ne zamažejo oblačila.

3) Higieničarka pove, da mi bo odstranila zobni kamen. Včasih mi zobni kamen odstranjuje Gordana, včasih kdo drug. To je v redu. Če koga ne poznam, ga vprašam, kako mu je ime. Vprašam tako: »Oprostite, kako vam je ime?« in se zahvalim za odgovor.

4) Higieničarka mi reče, naj odprem usta. Usta odprem, kolikor morem. To je tako, kot bi želela reči AAAAAA.

5) Z majhnim ogledalom mi pogleda zobe. To je v redu.

6) Vzame čistilec zobnega kamna. To je inštrument, ki se trese in cvili. Tudi to je v redu.

7) Medicinska sestra mi da v usta sesalnik. Sesalnik mi iz ust sesa slino, ker med odstranjevanjem zobnega kamna ne morem požirati slin. To je v redu.

8) S čistilcem zobnega kamna mi z zob odstranjuje zobni kamen. To je zoprno, včasih tudi malo boli.

9) Neprimerno je, če kričim in zmajam z glavo.

10) Trudim se biti pogumna. Primerno je, da držim glavo pri miru in imam usta zelo odprta (AAAAAAAAA). Lahko jokam. Mirno diham. To je v redu.

11) Trudim se imeti spodnjo čeljust mehko in sproščeno.

12) Jezik držim pri miru. Če mi uide naprej, mi rečejo, naj ga umaknem. To pomeni, da ga spravim nazaj. To zmorem in to je v redu.

13) Med odstranjevanjem zobnega kamna se ne pogovarjajo z menoj, saj me to lahko razdraži.

14) Navodila, ki jih dajejo, so jasna, kratka in odločna: »Eva, odpri usta!«, Eva, spravi jezik!«, »Eva, mirno dihaj!«.

15) Prav je, da me včasih pohvalijo, vendar ne prevečkrat. Pohvalijo naj me le, če si to res zaslužim.

16) Včasih me vprašajo, ali bi si splaknila usta. To rada naredim. Ko si splakujem usta, včasih vidim, da je tam tudi kri. To je v redu.

17) Ko higieničarka zaključi z odstranjevanjem zobnega kamna, mi pove, da je KONEC.

18) Vesela sem, da sem zmogla imeti tako dolgo odprta usta in biti pri miru. Pohvalijo me. Tudi drugi so veseli, da sem zmogla.

19) Gordani ali komu drugemu, ki mi je odstranjeval zobni kamen, se zahvalim.

20) Ko odidem iz ordinacije, rečem NASVIDENJE.

Pred odstranjevanjem zobnega kamna sem jo spraševala, kaj bi si želela za nagrado, če bo poseg prestala tako, kot sva se dogovorili. Težko se je odločila, kaj bi rada. Ponudila sem ji več njej ljubih stvari, pa jih je odklonila. Čez čas je povedala, da si želi za nagrado štampljko. Dolgo nisem razumela njene izbire, saj ji štampljke do takrat niso nič pomenile. Sedaj vem, zakaj si jo je izbrala. Ker besedilo pesmi *Krtačka* pravi, da se po obisku zobozdravnika za nagrado dobi štampljko. Pesmi po tistem, ko je začela uporabljati zobno pasto, ni več poslušala. Vmes je preteklo osem let.

Obisk zobozdravnika po dveh letih z drugo osebo

Zaradi ukrepov za preprečevanje covida-19 nisem več Evina razredničarka. Kolegica, ki je sedaj v tej vlogi, me je povprašala za nasvet, saj je Eva dobila datum za obisk zobozdravnika. Ni se vedelo, kaj je razlog: pregled, popravilo zoba ali čiščenje zobnega kamna. Napisala sem ji drugo socialno zgodbo, v kateri je bil poudarek na tem, da ji bodo mogoče popravljali zobe in da se bo srečala z zobozdravnico namesto s higieničarko, ki jo je že poznala. Vprašala sem jo, kaj želi za nagrado. Ni se znala odločiti in glede na pretekle izkušnje sem ji predlagala štampljko, a ni pokazala zani-

manja za to. Preden sem odšla, me je povprašala, če mi lahko pove zgodbo o škratih. Obljubila sem, da bom poslušala njeno pripoved, če bo izvedla obisk pri zobozdravniku tako, kot je dogovorjeno.

Kolegica me je poklicala, ko sta se z Evo vrnili. Očistili so ji zobni kamen. Kljub drugi spremljevalki, drugi medicinski sestri in drugi osebi, ki ji je čistila zobni kamen, je dovolila, da so ji opravili poseg. Upam, da so bili temelji za čiščenje zobnega kamna pred leti postavljeni tako trdno, da ji bodo to lahko redno izvajali, saj sedaj že dobro ve, kaj jo čaka. Prijetno je bilo poslušati zgodbo o škratih. To je bila nagrada zanjo in tudi za naju s kolegico.

Ema

Dekletu zobe popravljajo v anesteziji. V šoli smo jo pripravljali na obisk zobne ordinacije v centru, da bi ji zobozdravnica lahko opravila diagnostični pregled in ugotovila, ali je poseg v anesteziji trenutno potreben.

O izkušnjah

Pri načrtovanju, kako jo pripraviti na pregled pri zobozdravniku, sem izhajala iz izkušenj, ki sem jih pridobila kot Emina učiteljica, in podatkov, ki jih je posredovala njena mama (Virant 2022). Ema se zelo boji zobozdravnika. Nekajkrat se je, ko smo se le sprehodili mimo zobne ambulate, usedla na tla in ni želela naprej. Bala se je ljudi, ki so nosili maske. Ko me je v času ukrepov zaradi epidemije covida-19 prvič videla z zaščitno masko, je začela jokati in rekla, da sem zobozdravnik. Ko sem masko odstranila in me je prepoznala, se je začela smejati. Ob ogledu videoposnetkov o obisku pri zobozdravniku si je večkrat z roko prekrila oči, včasih je začela jokati. Včasih se je bala tudi merjenja krvnega tlaka. V učilnici smo skupaj z ostalimi učenci večkrat vadili to s pravim merilcem krvnega tlaka in zelo postopoma je dovolila, da so ji v učilnici tudi medicinske sestre izvedle to meritev. Mati je pozneje prijeto presenečena povedala, da je Ema dovolila to meritev opraviti tudi drugje v nenačrtovanih situacijah. Upala in želela sem si, da bi bilo tudi pri zobozdravstvenem pregledu tako.

Načrtovanje na podlagi izkušenj

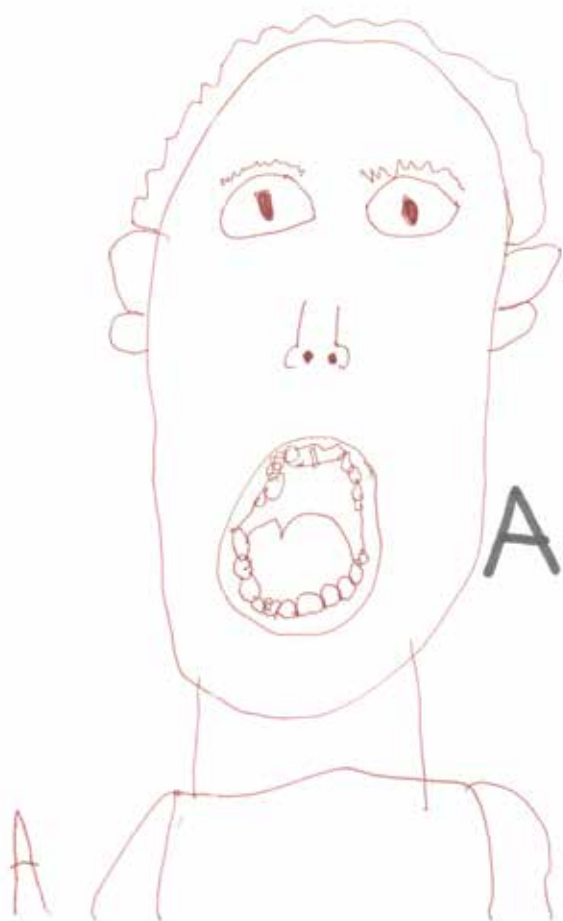
Mnoga načrtovanja so bila v času poostrenih ukrepov zaradi covida-19 bolj zapletena, kot so bila v preteklosti. Kljub temu smo z dogovarjanji ustvarjali potrebne pogoje.

Skušala sem ugotoviti, kaj vse bi na poti do ordinacije in v ordinaciji Ema lahko spravilo v tako stisko, da ne bi dovolila opraviti pregleda. Odkrivale so se vedno nove vsebine: pot do ambulate; čakanje v ambulant; vstop v ordinacijo; nepoznani

ljudje, ki so oblečeni v zaščitna oblačila; vonj v ordinaciji; zobozdravniški stol; instrumenti za pregled; navodila, kaj je potrebno narediti; odprtje ust toliko, da se pregled lahko opravi; občutek, ki ga dajejo instrumenti ob dotiku z zobmi, jezikom in dlesnimi; sesalnik slin (zvok, občutek v ustih); komunikacija med zobozdravnico in medicinsko sestro ... (Virant 2010).

Priprave na obisk zobne ordinacije

Ema je skupaj s sošolci večkrat vadila, kako odpreti usta pri zobozdravniku. Izhodišče ji je bila črka A. V začetku je usta odpirala le minimalno. Kmalu je ugotovila, da je to premalo in da bomo zato vajo mnogokrat ponavljali. V nekem trenutku se je odločila in ustrezno odpiranje ust izvedla odločno in jasno. Fotografirala sem jo in ji v prihodnje s pomočjo fotografije razložila, kaj se od nje pričakuje.

Slika 1: Črka A (na osnovi fotografije narisana risba)

V učilnici smo si večkrat ogledovali posnetke, ki so prikazovali različne zobne ordinacije, različne zobozdravnike, medicinske sestre in paciente. V učilnici smo imeli takrat poseben stol oz. ležal-

nik, ki je spominjal na zobozdravstvenega. S šolsko asistentko smo večkrat vadili, kako se usesti na stol, sprejeti slinček okoli vratu, odpreti usta, splakniti usta, kakšen občutek daje močna luč, ki sveti v usta ... Pred učenci sva si oblačili zaščitna oblačila, da so sledili najini preobrazbi.

V času opisanih priprav v učilnici sva z Emo večkrat odšli tudi do zobozdravstvene čakalnice v centru in se vračali nazaj. Tudi Ema je nosila masko. Pri prvem obisku sem dobro spoznala Emin strah. Ni se želela usesti pred zobno ambulanto. Pobegnila je pred zdravstveno ambulanto in čakala tam. Dolgo sem jo prepričevala, da se je le prišla usest k meni pred zobozdravstveno ambulanto. Za prvič je bilo to dovolj. Njen strah se je kazal v velikih preplašenih očeh, ki niso imele obznanja in so le švigale od vrat do vrat; v močnem telesnem vonju; kapljicah, ki so se pojavile na čelu, in telesu, ki je bilo pripravljeno na beg, če bi se odprla kakšna vrata. Drugič je šel z nama tudi Emin sošolec. Takrat smo se že brez težav usedli pred zobozdravstveno ordinacijo. Velik uspeh je bil, da si je bila Ema pripravljena sleči bundo. Želela sem, da me drži za roko, saj ji to nudi občutek varnosti. Skupaj smo stopili do vrat ordinacije in potrkali. Ema je to naredila skoraj neslišno in zopet je bila pripravljena na beg. Vrata so bila zaklenjena in odšli smo nazaj. Ob naslednjem obisku čakalnice je bila že popolnoma sproščena in tudi do vrat je stopila brez težav. Pomislila sem, da bi potrebovali le še odprta vrata ordinacije, da bi si lahko ogledali notranjost. Žal te priložnosti ni bilo.

Emin dan D

Dopoldne je brez težav odšla v čakalnico, se usedla v njej, potrkala na vrata ordinacije in potrpežljivo čakala, da se bodo vrata odprla. V učilnici je sproščeno sodelovala pri igri zobozdravnika. Popoldne so jo prišli iskat starši in z njimi je dolgo časa čakala na pregled. Ko je prišla na vrsto, ni želela prestopiti vrat čakalnice. Skušala sem pomagati in jo pritegniti tako, kot sem to počela, ko sva bili sami, pa ni želela sodelovati. Odzvala se je le tako, da je široko odprla usta, ko sem ji pokazala njeno sliko, s pomočjo katere smo vadili odpiranje ust. Pregled ji je zobozdravnica skušala opraviti med vrati. Popravilo zob ji bodo izvedli v anesteziji.

Žan

Tudi Žanu so v preteklosti zobozdravstvene posege opravljali v anesteziji. Starši so prosili, če ga lahko na pregled pospremimo zaposleni, saj je njegovo vedenje pri zaposlenih v centru drugačno, kot če so prisotni starši. Pred vstopom v ordinacijo se je ustavil pred vrati, prekrizal roki in odločno povedal: »Nočem. Ne grem.« Ob prigo-varjanju je le vstopil in v strahu dovolil pregled.

Zobozdravnica je ugotovila, da je potrebno popravilo zob. Dobil je termin in starši so prosili, naj se poskusi s popravilom na običajen način, vendar je bilo žal to zaradi epidemioloških razlogov večkrat prestavljeno.

Žan in Ema sta sošolca in za obisk zobozdravnika sta se pripravljala hkrati. Žan je bil vedno prvi, da je Ema videla, kaj jo čaka. Pred vsakim načrtovanim obiskom zobozdravnika smo se na to pripravljali in ga označili tudi ob določenem datumu na koledarju. Ker je bil obisk zobozdravnika večkrat prestavljen, je bilo verjetno, da ga ob naslednjem zaznamku ne bo več vzel resno in ne bo želel tja. Načrtovala sem, da ob novem datumu to zopet označim na koledarju, ko pa le pride dan D, mu sličico zobozdravnika pripravim na slikovnem urniku šolskega dopoldneva.

Slikovni urnik

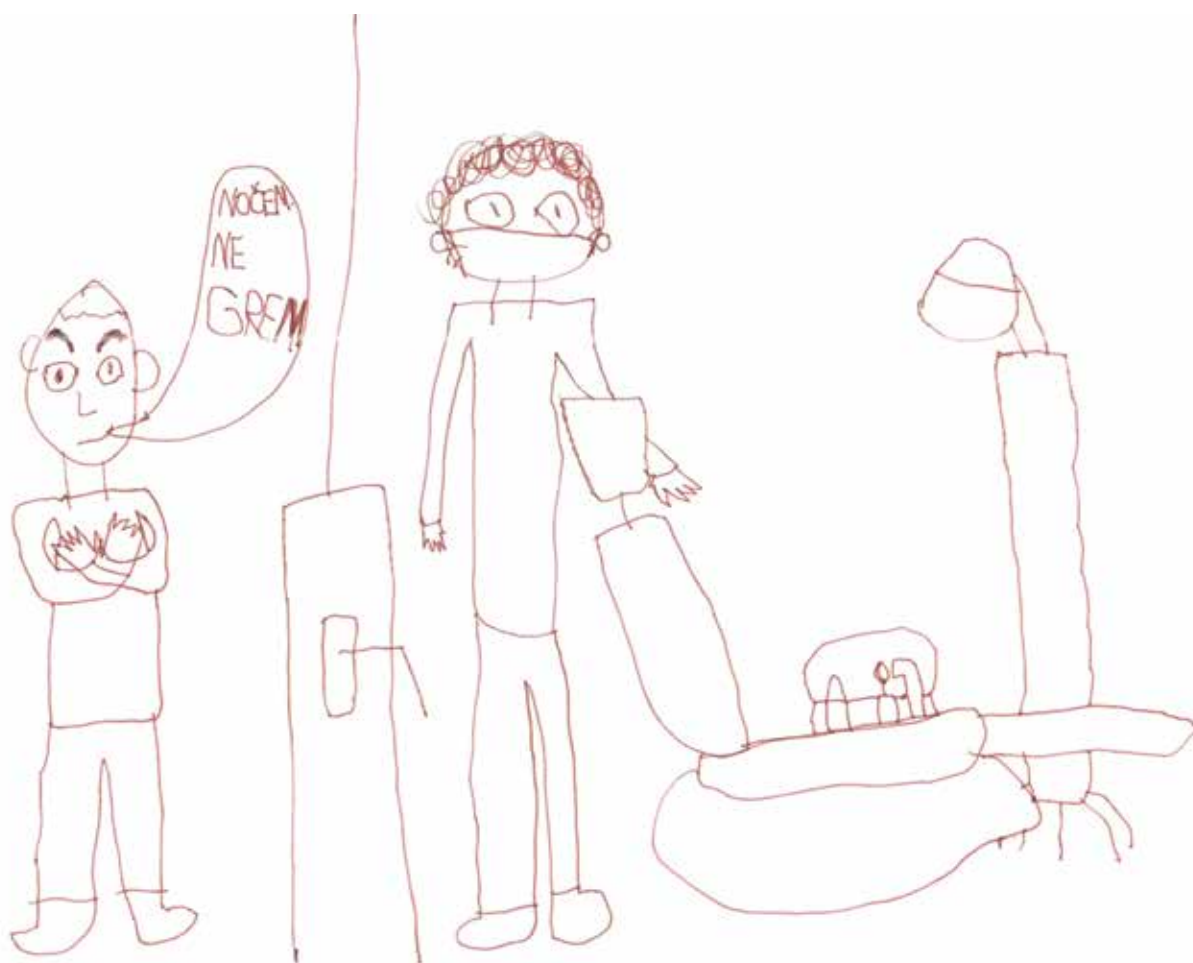
Slikovni urnik je vizualna predstavitev dejavnosti, ki si bodo sledile skozi dan oziroma šolsko dopoldne. Cilj urnika dejavnosti za vsakega učenca posebej je, da bi ga uporabljal in se po njem orientiral samostojno. Zato mora biti urnik prilago-

jen sposobnostim posameznega učenca. Učenci imajo vsak dan na svojem slikovnem urniku tudi simbol »zvezdice«. To pomeni, da si lahko, potem ko opravijo vse predhodne dejavnosti, izberejo svojo priljubljeno dejavnost (Virant in Harman 2018).

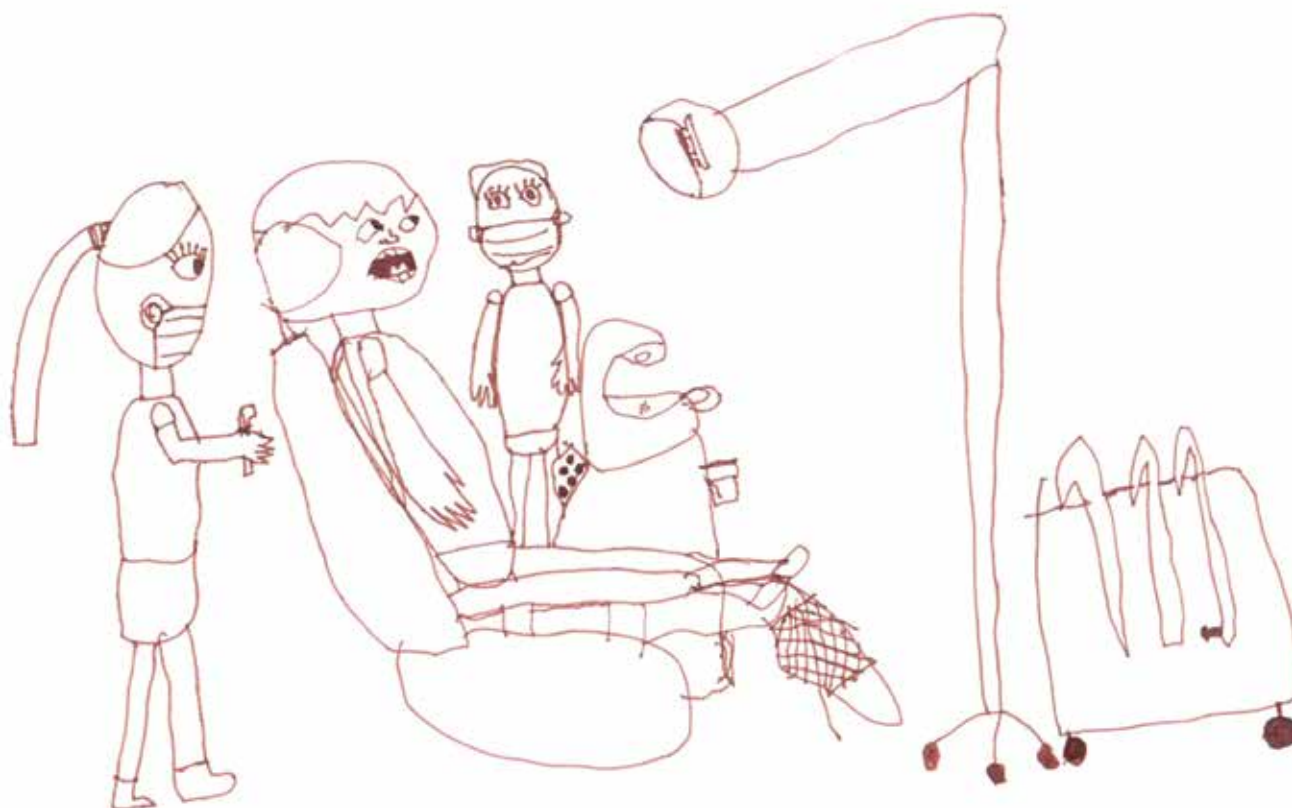
Žan si je za »zvezdico« po uspešnem obisku zobozdravstvene ordinacije izbral nošenje zaščitne maske. Navdušenje nad nošenjem maske je povezano z njegovim navdušenjem nad virtualnimi domišljjskimi junaki.

Žanov dan D

Tudi Žan je dolgo čakal v čakalnici, da so ga povabili v ordinacijo. Z veseljem je vstopil, se usedel na stol in se razgledoval okoli sebe. Pregled je preстал popolnoma mirno. Zobozdravnica se je odločila, da mu popravi zob, ki zahteva krajši poseg. Ob pojavu bolečine je želel pobegniti. Ko smo v učilnici vadili obnašanje pri zobozdravniku, sem mu omenjala tudi, da se lahko pojavi bolečina. Vendar bolečine ne moreš opisati tako, da bi jo nekdo razumel, če je še ni doživel. Vedela pa sem, da se mu ne sme govoriti, da pri zobozdravniku

Slika 2: Učenec, ki noče k zobozdravniku: »Nočem. Ne grem.«

Slika 3: Učenec pri zobozdravniku

nič ne boli, saj bi se v prihodnje lahko zgodilo, da ne bi verjel v tisto, kar bi mu povedali. Prvo popravilo zoba je uspelo z vmesnimi prekinitvami. Ko je stopil z zobozdravstvenega stola, je šel takoj do ogledala in si ogledal spremembo v ustih. Z veseljem je vzel obljubljeno in zaslužen masko, ki jo je s ponosom nosil do odhoda domov.

Zaključek

Za zaključek še zapis, ki ga je prispevala zobozdravnica Nataša Prebil, dr. dent. med.:

»S CUDV Draga sodelujem že 19 let. Delo z uporabniki je zahtevno in raznoliko zaradi njihovih mentalno-fizičnih sposobnosti in zobno-oralne patologije. Vsak uporabnik je popolnoma individualen zobozdravstveni primer in kot takega ga moramo obravnavati. Naj naštejem najpogostejša stanja, ki jih obravnavamo: poleg kariesa, izjemno veliko trdih zobnih oblog s pridruženo parodontalno boleznijo, tudi zelo močne abrazije in erozije, ortodontske anomalije, travme zob, obzobnih tkiv in mehkih tkiv. Da bi lahko izvajali posege, je pomoč in predpriprava uporabnikov, ki jo izvaja strokovno osebje v CUDV Draga, neprecenljiva. V članku so lepo opisani primeri priprave uporabnikov z avtizmom in motnjami v duševnem razvoju. Bilo bi idealno, da bi lahko vsem osebam s posebnimi potrebami ponudili takšne pogoje.«

Viri in literatura

- Barbirič, A., Božič, A., Pašić V. in Rupar T. (2014): *Navodila za delo z otroki z avtistično motnjo v posebnem programu vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Posebni-program-vzgoje-in-izobrazevanja/Navodila/Nav_avtisticna_motnja.pdf, 9. 2. 2021.
- Gray, C. (2000): *The New Social Story Book – Illustrated Edition*. Texas: Future Horizons Inc.
- Macedoni – Lukšič M. D., Jurišič B., Rovšek M., Melanšek V., Potočnik Dajčman N., Bužan V. idr. (2009): *Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Novak M., Popović T., Pelicon M., Hegeduš B., Tevž Cizej N., Gregor A. (2016): Ljudje s posebnimi potrebami. *Vita*, 86: 2–14.
- Smith, C. (2003): *WRITING & DEVELOPING SOCIAL STORIES: Practical Interventions in Autism*. United Kingdom: Speechmark Publishing Ltd.
- Tekavec M., Novak K. (2007): *Krtačka. V Otroške pesmice Slonček Maxi* [Zvočni posnetek]. Ljubljana: Menart Records.
- Virant Z. (2010): Agresivno vedenje in avtizem. V Bužan V. idr.: *TEŽAVE V VEDENJU KOT IZZIV Naša pot*. Ig: Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič, 137–144.
- Virant Z. (2017): Od učenja na osnovnih področjih življenja do nastopov v gledališču. *Revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije. Specialna in rehabilitacijska pedagogika*, 25: 72–80.
- Virant Z. (2020): Učenje dečka z avtizmom na temeljnih področjih življenja. *Revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije. Specialna in rehabilitacijska pedagogika*, 28: 179–195.
- Virant Z. (2022): Učenje slikovne komunikacije dekleta s posebnimi potrebami. *Slovenska pedagoška revija Didakta*, 216: 22–27.
- Virant Z., Harman T. (2018): Simboli kot pomoč pri učenju in komunikaciji. V Gačnik M., Skamlič N.: *Zbornik referatov in povzetkov posterjev ter delavnic V. kongresa logopedov Slovenije z mednarodno udeležbo. 8.–10. marec 2018*. Maribor: Društvo logopedov Slovenije; Ljubljana: Zavod za gluhe in naglušne, 20–23.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOP in 200/20 – ZOUMTVI). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>, 6. 2. 2021